

שו"ת הריב"ש סימן מה

ומה ששאלת: מה היא חכמת יונית אשר יתרחק האדם? ואם הם אותם ספרים המפורסמים בעולם כשמע טבעי, ומה שאחר הטבע?

תשובה: ממה שמוזכר שם בפרק אחרון מסוטה (מט), ובב"ק ס"פ מרובה (פב), ובמנחות בפ' ר"י (סד), שאסרו. ע"ד = על דבר = שכשהיתה ירושלים במצור, היו משלשלין בכל יום מן החומה קופה של דינרי זהב, והיו מעלין להם כבשים לתמידין. והיה שם זקן אחד שמכיר חכמת יונית, ולעז להם בחכמת יונית, שכל זמן שעוסקין בעבודה, אינן נמסרין בידן, והעלו להם חזיר. ובאותה שעה אמרו: ארור אדם שיגדל חזרים, ושלמד את בנו חכמת יונית. והקשו שם: איני? והאמר מר: בארץ ישראל לשון סורסי למה? אלא, או לשון הקדש, או לשון יוני! ותצו: לשון יוני לחוד, וחכמת יונית לחוד. ומזה נראה, שאין הספרים ההם בכלל גזרה זו, שאם מצד שהם כתובים בלשון יוני, הלשון לא נאסר, וכלם היו בקיאין בו. ואדרבה אמר (במגילה יח): לעז יוני, לכל כשר. ואם מצד החכמה בעצמה, מהו זה שלעז להם הזקן ההוא? ולכן נ"ל, שחכמת יונית היא לדבר בלשון יוני בחידות ובלשון סתום, שלא יבינו אותו ההמון, רק אותם שלמדו והורגלו באותן החידות. דמיון מ"ש (בפרק כיצד מעברין נג): אמהתא דבי רבי, כי הו משתעון בלשון חכמה, אמרין הכי: עלת נקפ' בכד ידאון נשריא לקיניהון. ור"ל שהכלי הקטן ששואבין בו היין מן החבית, מנקפת בשולי החבית, לפי שכבר כלה היין, ולכן שיעופו וילכו התלמידים למקומן ויפסיקו הסעודה. וכן שם: רבי יוסי בן אסיין, כי הוה משתעי בלשון חכמה, אמר הכי: עשו לי שור משפט בטור מסכן; ור"ל, תרדין בחרדל. כי תרגום שור משפט, תור דין, וטור מסכן הוא תרגום של הרדל / צ"ל: חרדל. ולשונות אחרים כאלו מוזכרין שם, וקראו להם חכמים לשון חכמה, כמאמר הכתוב דברי חכמים וחידותם. וכיוצא בזה הוא הנזכר בפ"ק דסנהדרין (יב): שלחו ליה לרבא: זוג בא מרקת ותפשו וכו'. וחידות כאלו, כשנאמר בלשון יוני, נקראים חכמה יונית. / סוטה מט: וזו היא שאסרו משום מעשה שהיה, והתירו לשל בית ר"ג, מפני שהיו קרובים למלכות, והיו צריכין לה. כי היה דרכם לדבר כן בחצר המלכות, למען לא יבינו הכל דברי סתריהם וסודותם. אמנם רש"י זכרונו לברכה פירש (בפרק ר"י): חכמה יונית, רמיזות. ונראה שכוונתו לפרש, שלא היו מוצאים דבור בלשון, רק שהיו רומזים בידיהם, או באצבעותיהם, או בשאר אברים. והוא כמ"ש חז"ל: חרש רומז ונרמז. וכן: כמו שכונס ברמיז', כך מוציא ברמיז'. ובוהו היו עושין לפני המלכים; כמו שמוזכר בחגיגה (ה): רבי יהושע ב"ח הוה קאי קמי קיסר, אחוי ליה ההוא מינאה עמא דאהדרינהו מריה לאפיה מיני', אחוי ליה איהו: ידו נטויה עלינו, ולא הבין ההוא מינאה מה השיב לו ר"י. ואמרו לו: גברא דלא ידע מאי מחו לו במחוג, מחוי קמי מלכא? אפקוהו לההוא מינאה וקטלוהו. / חגיגה ה: / וגם שם פירש רש"י ז"ל: במחוג, ברמיז'. וצ"ל, שנקראת חכמה יונית, מפני שהיונים היו רגילין בה, או שהי' להם ספר מחובר מזה, והי' מחברו יוני. אבל קשה לי על זה. שלא הי' להם לומר על אותו זקן: ולעז להם בחכמה יונית, אלא: רמז להם, כיון שלא הי' שם דבור כלל, אלא רמיזה. ולזה נראה לומר בפירוש חכמה יונית, מה שפירשתי למעלה. ואפשר שרש"י ז"ל כך דעתו כי הדבור שאינו מבואר נקרא רמז. כמ"ש ז"ל (בפרק אין מעמידין לו): רמז ליחוד מן התור', שנאמר: כי יסיתך אחיך וכו'. וכן בפ"ק דסנהדרין (י"ד), ובפ"ק דמכות (ב): רמז לעדים זוממין שלוקין מן התורה, שנאמר: והצדיק את הצדיק וכו'. ובין שיהי' פירוש חכמה יונית רמיזה לבד, או שיהיה דבור סתום וחידה בלשון יון, כפירוש, לא הי' אסור כלל רק מפני מעשה שהיה.

אמנם, ספרי הטבע המפורסמים, לא מן השם הוא זה, אבל ראוי לימנע מהם, אם הם מתאמצים לעקור עקרי תורתנו הקדושה. ובפרט שני עמודי התוך אשר היא נכונה עליהם, שזהו, חדוש העולם, והשגחת השם יתברך בפרטי המין האנושי. והם מביאים ראיות ומופתים לפי דעתם לקיים קדמות העולם, ושהוא מחוייב מן השם יתברך, כמו שהאור מחוייב מן השמש, והצל מן האילן, ואין יכולת לשם יתברך לשנות דבר מטבעו, ולא להאריך כנף הזבוב, ולא לקצר רגל הנמלה; כמו שאין יכולת בשמש לשנות האור הנמשך ממנו, ולא האילן הצל. וכן, שהשגחת השם יתברך לא תהיה במה שהוא למטה מגלגל הירח. וכתבו בספריהם, שאין ידיעה שלמה רק אותה שהיא מצד החקיר', לא מצד הקבלה. ואנחנו מקבלי האמת, דעתנו, שהתורה שלנו שלמה, שבאה אלינו במעמד הר סיני מפי הגבורה ובאמצעות אדון הנביאים ע"ה, היא למעלה מהכל, וכל חקירתם אפס ותהו לערכה. ובפרק חלק (צ) שנינו: ואלו הן שאין להם חלק לעולם הבא: האומר: אין תחיית המתים מן התורה, ואין התורה מן השמים, ואפיקורוס; רע"א: אף הקורא בספרים החצונים. ואמרו בגמרא: תניא: ספרי מינין. היש ספרי מינין יותר מאלו, שמביאין מופתים וראיות להכחיש עקרי התורה? ולא אמר ר' עקיבא: המאמינים בספרים החיצונים, אלא: אפילו הקורא אותם, פן

ישו את לבבו להאמין בדבריהם, כמו שקרה לאלישע אחר. דאמרינן בפרק אין דורשין (טו): אמרו עליו על אלישע אחר: בשעה שהיה עומד מבית המדרש, הרבה ספרי מינין נושרין מחיקו. וכבר שאל הנגיד רב שמואל הלוי ז"ל, מרבינו האי גאון ז"ל, אם מותר להתעסק באותן החכמות. והשיב לו, וז"ל: תקון הגוף, ומשור הנהגת האדם, הוא עסק המשנה והתלמוד + רמ"א יו"ד סי' רמ"ו ס"ב+ ואשר טוב לישראל. כי למוד התורה יועיל לעצמו ולאחרים שכמותו, ויועיל לעמי הארץ, כי ימשכם לדרכי התורה והמצוה. ואשר יסיר לבו מזה, ויתעסק בדברים ההם, יסיר מעליו תורה ויראת שמים, ויפסיד באותן הענינים, כי יסלק מעליו כל דברי תורה לגמרי. ומזאת ההסרה, יארע לאדם שישבש דעתו, עד שלא יחוש לעזיבת התפלה. אבל, אשר ימסרו עצמם לתורה ויראת שמים, יצא להם מזה, כי ינהגו כל ההמון לאחרית טובה בלא פקפוק, ולא ישימו שום ספק בהקב"ה. ואם תראה, שאותן בני אדם המתעסקים באותן חכמות, יאמרו לך כי הוא דרך סלולה, ובוה ישיגו ידיעת הבורא, לא תאבה להם, ודע כי יכזבו לך באמת. ולא תמצא יראת שמים ויראת חטא וזריזות וענוה וטהר' וקדוש', אלא במתעסקים במשנה ובתלמוד. עכ"ל התשובה ההיא. גם הרשב"א ז"ל כתב בכתב אחד שלח למנוע אותם המרגילים בניהם בלמוד אותן חכמות. וז"ל: והנער היולד על ברכי חכמת הטבע, וירא' ראיות ארסטו' עליו שבע, באמת יאמין בו, ויכפור בעקר; ואם נשיב אליו, כל שכן שפקר. ע"כ. ואין להביא רא' מהרמב"ם ז"ל. כי הוא למד קודם לכן כל התורה כולה בשלמות, הלכות ואגדות, תוספת', ספרא וספרי וכולי' תלמודא, בבלי וירושלמי, כמו שנראה מספר משנה תורה שחבר. וכדי להשיב את האפיקורוס, עשה ספר המור', לסתור המופתים והראיות שהביא הפילוסוף לקיים קדמות העולם, וכן בענין ההשגחה. ולפי שהיו בזמנו הרבה מישראל נבוכים בעקרי התורה, מפני מה שלמדו מן החכמה ההיא. ויש לומר כמש"א ז"ל (חגיגה ט"ו): על רבי מאיר: היכי גמיר תורה מפומי' דאחר וכו'? והית' התשוב': רבי מאיר קרא אשכח ודרש: הט אזנך ושמע דברי חכמים, ולבך תשית לדעתי, לדעתם לא נאמר, אלא לדעתי, כלומר, שרשעים הם, ועכ"ז אמר הט אזנך. ובארו שם: הא בגדול, הא בקטן; כלומר, כשהתלמיד אדם גדול, מותר שיבור הסולת וישליך הפסולת; כמו שאמרו שם: ר"מ רמון מצא, תוכו אכל, קליפתו זרק. ולכן הביא הרמב"ם ז"ל בראש ספר המור' פסוק זה של: הט אזנך וכו'. ועכ"ז לא נמלט הרב ז"ל מהמשך קצת אחר החכמה בקצת המופתים, כגון בבן הצרפתי ובמעמד הר סיני, ואולי לא היתה כונתו רק באשר לא יוכל להשיב האנשים ההם לגמרי מן הקצה אל הקצה. ובאר להם ענינים מעטים מן התורה בדרך מסכמת אל הפילוסופיא, וגם זה כתבו ברמז ובהעלם. גם במלאכים שנראו לאברהם אבינו ע"ה אמר שהיה במראה הנבוא'; וכבר השיב עליו הרמב"ן ז"ל בפירוש התורה שלו (בפרשת וירא). והחכם רבי לוי ז"ל, גם הוא ה' חכם גדול בתלמוד, ועשה פירוש נאה לתורה ולספרי הנביאים, והלך בעקבות הרמב"ם ז"ל. אמנם, גם הוא הטו את לבבו אותן החכמות הרבה מדרך האמת, והפך דעת הרב רבינו משה ז"ל בקצת ענינים, כגון בענין ידיעת השם בעתיד האפשרי, וכן בעמידת השמש ליהושע, והשיב צל המעלות אחורנית, כתב דברים שאסור לשומעם, וכן בהשארות הנפש, ובהשגחה בענין עונשי הרשעים בעה"ז. כמ"ש כל זה בספרו, קראו מלחמות השם. ומעתה, ישא כל אדם קו"ח בעצמו: אם שני המלכים האלה, לא עמדו רגליהם במישור בקצת דברים, כבודם במקומם מונח; ואם היו גדולי העולם, איך נעמוד אנחנו אשר לא ראינו מאורות, לערכם. וכמה וכמה ראינו פרקו עול התפלה, נתקו מוסרות התורה והמצוה מעליהם בסבת למוד אותן חכמות. וכמ"ש רבינו האי גאון ז"ל בתשוב' שכתבתי למעל'.